

СПІВПРАЦЯ ВИХОВАТЕЛІВ, ВЧИТЕЛІВ І БАТЬКІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКЛАСНИКА

Світлана Лозинська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, UA-79005
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9413-5496>
e-mail: svitlana.lozynska@lnu.edu.ua*

Проведено комплексний аналіз особливостей адаптації першокласників до умов шкільного навчання та визначено роль взаємодії між учителем і батьками у забезпеченні успішності цього процесу. Розкрито теоретичні підходи до розуміння феномену адаптації дитини до школи та окреслено чинники, що можуть ускладнювати або порушувати її перебіг. Зазначено універсальність адаптаційних процесів, які є характерними для будь-яких динамічних змін у різних системах.

Показано, що адаптацію трактують як безперервний процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища. У контексті шкільного навчання адаптацію розуміють як взаємний процес пристосування дитини до школи та школи до потреб і особливостей дитини. Наголошено, що поняття шкільної адаптації охоплює біологічні, психологічні і соціальні компоненти. Доведено важливість підвищення педагогічної компетентності батьків та розвитку партнерської взаємодії в системі “школа-сім’я” для забезпечення психічного благополуччя та успішного навчання першокласників.

Подано завдання та виклики, які постають перед дошкільною освітою в умовах воєнного стану, обґрунтовано важливість наступності у системі дошкільної та початкової освіти.

Запропоновано програму психолого-педагогічного супроводу першокласника, де чітко визначено мету і завдання (психологічні та педагогічні), описано етапи супроводу (мета та основні види діяльності), запропоновано форми роботи з батьками (батьківські збори, індивідуальні консультації, тематичні тренінги, спільні проекти, онлайн-консультавання тощо).

Також запропоновано окремі шляхи реалізації програми в практиці роботи і початкової школи, і закладів дошкільної освіти (налагодження тісної співпраці між усіма учасниками освітнього процесу; впровадження просвітницьких заходів; налагодження тісної співпраці усіх психологічних служб тощо).

Ключові слова: адаптація першокласників, шкільна дезадаптація, соціально-психологічна адаптація, шкільна готовність, взаємодія вихователя закладу дошкільної освіти вчителя і батьків, педагогічна компетентність, адаптаційне середовище, діти дошкільного віку.

© Лозинська С., 2026

Матеріали поширюються на умовах міжнародної ліцензії
Creative Commons Attribution Non-Commercial 4.0

Постановка проблеми. Вступ дитини до школи є важливим етапом онтогенетичного розвитку, що супроводжується необхідністю пристосування до нових соціальних, організаційних і психологічних умов. Адаптаційний процес має комплексний характер і суттєво впливає на психоемоційну сферу та подальшу траєкторію навчальної успішності й соціальної взаємодії. У сучасних умовах (постпандемічні та воєнні виклики) профіль адаптаційних труднощів у дітей зазнає змін, що підсилює значення скоординованої взаємодії між сім'єю та школою.

Головне завдання початкової школи – забезпечення перебігу успішної адаптації першокласників до нових умов навчання. Період входження дитини у шкільне життя – це період соціально-психологічної адаптації дитини до нових умов, до нового статусу – школяра. Завдання вчителя початкової школи – сформувати у дитини внутрішню позицію школяра, позитивне ставлення до освітнього процесу та нового типу стосунків з дорослим, як учителем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема адаптації дітей дошкільного віку до умов навчання в школі посилюється несформованістю у дітей на період вступу до школи психічних новоутворень, які сприяли б здійсненню ними навчально-пізнавальної діяльності. Так, як зазначає Н. Захарова, у шестирічок ще мало розвинена здатність до самоаналізу результатів власної діяльності, переважає ігрова мотивація над навчальною в процесі виконання навчально-пізнавальних завдань. Для дітей цього віку властиві: слабка воля, несформована довільність у діях та відсутність пізнавального інтересу до знань. Водночас включення семирічної дитини у навчальну діяльність як основну, зумовлює появу і розвиток тих новоутворень, які сприяють адаптації [1, с. 23].

Федорчук О. І. наголошує, що сучасний соціокультурний простір значно підсилює актуальність проблеми соціальної адаптації дошкільника, психологічної готовності дитини до школи. Це проявляється, насамперед, у підвищенні вимог до сформованості вже у першокласника певних моделей соціальної поведінки, усвідомлення базової системи ціннісних орієнтацій, що сьогодні потребує серйозного переосмислення завдань виховання та соціалізації в період дошкільного дитинства [5, с. 110].

Проблематику шкільної адаптації ґрунтовно досліджено у працях багатьох науковців, що зумовлено універсальністю адаптаційних процесів, характерних для будь-яких динамічних змін у різних системах. Актуальною проблематикою сучасних досліджень постало питання адаптації до навчання в умовах воєнного стану. Так, зокрема, Н. Фроленкова та І. Купіна зазначають, що важливу роль під час воєнного стану відіграють способи взаємодії закладу освіти з педагогічними працівниками, вихованцями, їхніми батьками. Ефективна комунікація дає можливість налагодити оптимальний зворотний зв'язок, обмін інформацією. Завдяки цьому адаптація дитини до навчання проходить більш гармонійно. Особливі труднощі в процесі адаптації до навчання, на думку

дослідниць, виникають у дітей, які внаслідок активних бойових дій стали вимушеними переселенцями, адже, крім стресу, спричиненого війною, вони відчувають труднощі через виникнення нового соціального становища [6, с. 480].

Отож аналіз теоретичних джерел дає можливість констатувати, що дослідники трактують адаптацію як безперервний процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища. У контексті шкільного навчання адаптацію розуміють як взаємний процес пристосування дитини до школи та школи до потреб і особливостей дитини. Варто зазначити, що увагу вітчизняних дослідників зосереджено на етапах, рівнях і критеріях адаптованості, а також на чинниках, що її ускладнюють, зокрема, зміна соціальної ролі, новий режим діяльності, розширення мережі взаємодій (учитель, однолітки, батьки). Узагальнення результатів теоретичного аналізу свідчить, що узгодженість підходів сім'ї й педагогів та створення безпечного освітнього середовища є визначальними умовами успішного проходження адаптації.

Формулювання цілей статті. Мета статті – на основі теоретико-практичного аналізу розробити, описати та запропонувати шляхи реалізації програми психолого-педагогічного супроводу першокласника у період адаптації до умов навчання в школі.

Виклад основного матеріалу. В Інформаційно-аналітичному збірнику “Освіта України в умовах воєнного стану (2022)” зазначено, що завданнями дошкільної освіти є:

- насамперед збереження життя в умовах воєнного стану, зміцнення фізичного, психічного й духовного здоров'я дитини;
- виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення й довкілля;
- формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду;
- виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти, забезпечення соціальної адаптації та готовності продовжувати освіту;
- проведення соціально-педагогічного патронату сім'ї [3, с. 44].

У цьому ж нормативному документі окреслено виклики, які постали перед сферою повної загальної середньої освіти через агресію рф проти України, як-от:

1. Необхідність ефективного вирішення питання доступу до освіти внутрішньо переміщених учасників освітнього процесу в Україні, учнів із тимчасово окупованих територій, тих, хто виїхав за кордон; пошук можливих

шляхів розв'язання цієї проблеми в поточному періоді та тривалішій перспективі.

2. Необхідність забезпечення закладів загальної середньої освіти захисними спорудами цивільного захисту/укриттями, відновлення пошкоджених закладів, їхньої інфраструктури, забезпечення шкільними автобусами.

3. Потреба в забезпеченні закладів загальної середньої освіти педагогічними кадрами у зв'язку із внутрішнім переміщенням педагогів до інших регіонів України, де не ведуться бойові дії, або за кордон.

4. Необхідність забезпечення учнів і педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти комп'ютерами, ноутбуками, планшетами, інтернет-обладнанням для проведення дистанційного навчання.

5. Необхідність розроблення методичного забезпечення для освітнього процесу в нових умовах із урахуванням різних форм його організації.

6. Формування нової мережі закладів загальної середньої освіти з урахуванням європейських вимог і найкращого європейського досвіду надання освітніх послуг, які забезпечать здобуття освіти учнями на рівні світових стандартів [3, с. 64].

У Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку зазначено, що необхідним для забезпечення наступності між дошкільною та початковою ланками освіти є усвідомлення педагогами та батьками вікових особливостей і можливостей конкретного періоду життя дитини. У цілісній системі дошкільної освіти незмінними мають бути: цінності гуманної педагогіки і цінності праці як такої; принципи як вимоги до психологічного комфорту та дидактично виваженого і збалансованого щодо прав і обов'язків дітей як учасників освітнього процесу; пріоритети соціалізуючого, компетентнісного і комунікативного підходів до розвивального середовища в закладі дошкільної освіти, пріоритет ровесництва як важливої умови збереження навичок взаємодії між поколіннями тощо [2, с. 13].

Реалізація окреслених завдань, подолання викликів потребують тісної налагодженої співпраці педагогічних колективів з громадськістю, зокрема з родинами вихованців.

Саме тому проблематика шкільної адаптації, яка охоплює біологічні, психологічні і соціальні компоненти та розглядається як безперервний процес активного пристосування дитини до середовища навчання, є актуальною та важливою складовою педагогічної освіти.

Ми погоджуємося з позицією О. Федорчук, яка наголошує, що особливо важко для дитини шестирічного віку дається соціально-особистісне навантаження, порівняно із навантаженням освітнього процесу, з яким інтелектуальний розвиток більшості дітей справляється. Дослідниця зазначає, що зміна соціальних умов для дітей шестирічного віку проявляється значною мірою через їх неадаптованість у різних планах, починаючи із сприйняття навколишніх людей, комунікації із дорослими [5, с. 111].

Ще одним важливим аспектом є психологічна адаптація першокласника, яка, на думку Т. Пасічник, є основним чинником успішного входження дитини у шкільне середовище. Дослідниця наголошує, що більшість адаптаційних механізмів має саме психічну природу, а в процесі адаптації першокласник повинен опановувати навчальну діяльність, налагоджувати соціальні контакти з однолітками та вчителями, вибудовувати довірливі взаємини з ними та освоювати прийнятні моделі поведінки.

Пасічник Т. зазначає, що ефективна комунікація між учителем і батьками, спільне визначення реалістичних очікувань щодо навчальних можливостей дитини та узгодження виховних підходів сприяють створенню сприятливого психоемоційного середовища, необхідного для повноцінного адаптаційного процесу [4, с. 86–88].

Ефективність сім'ї як основного чинника впливу на розвиток дитини визначається рівнем батьківської відповідальності, де вирішальну роль відіграють:

- ціннісні орієнтації батьків у вихованні дитини;
- рівень обізнаності батьків із закономірностями розвитку дитини;
- готовність та здатність будувати свої взаємини з дитиною у форматі суб'єкт-суб'єктних, партнерських взаємин [5, с. 111, 112].

Аналіз спостережень, проведених під час проходження здобувачами освіти першого (бакалаврського) рівня педагогічної практики, різних тематичних зустрічей з батьками майбутніх першокласників, організованих педагогами закладів дошкільної освіти та початкової школи, дають підстави стверджувати, що основним чинником успішної адаптації першокласників є партнерська взаємодія в системі “школа–сім'я”. Ми зазначаємо, що однією з ефективних моделей такої партнерської взаємодії є розроблена нами програма психолого-педагогічного супроводу першокласників. Пропонуємо складові цієї програми, яку ми уклали у такій таблиці.

Програма психолого-педагогічного супроводу першокласників

Мета програми – забезпечення успішної адаптації першокласників до умов шкільного навчання, збереження психічного здоров'я, розвиток емоційної стійкості, формування позитивної мотивації до навчання та створення комфортного, безпечного й підтримувального освітнього середовища		
Завдання супроводу		
<i>Психологічні</i>	<i>Педагогічні</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – Діагностика готовності – Виявлення дітей групи ризику – Розвиток емоційного інтелекту 	<ul style="list-style-type: none"> – Адаптація освітнього процесу – Формування навчальної автономії – Підтримка партнерської педагогіки 	
Етапи супроводу		
<i>Етап</i>	<i>Мета</i>	<i>Основні види діяльності</i>
Стартовий (вересень)	Діагностика, адаптація	Спостереження, опитувальники, бесіди з батьками
Адаптаційний (жовтень–грудень)	Стабілізація емоцій	Тренінги, корекційні заняття, підтримка вчителя

Закінчення таблиці

Розвивально-корекційний (січень–квітень)	Розвиток самостійності	Соціальні навички, медіація, тренінги мотивації
Підсумковий (травень)	Оцінка динаміки	Повторна діагностика, рекомендації, проекти
Форми роботи з батьками		
<i>Форма роботи</i>		<i>Опис та мета</i>
Батьківські збори		Психологічна просвіта, інформування про адаптацію, рекомендації
Індивідуальні консультації		Обговорення індивідуальних труднощів дитини, спільний пошук рішень
Тематичні тренінги		Навчання навичкам підтримувального батьківства, зниження тривожності
Спільні проекти школа–родина		Залучення батьків до освітнього процесу, підсилення партнерства
Онлайн-спілкування		Швидкий зворотний зв'язок, рекомендації, інформування

Ми погоджуємося з позицією Т.Пасічник, яка наголошує, що соціально-психологічна адаптація першокласників є багатофакторним процесом, ефективність якого залежить від умов виховання та якості взаємодії між основними соціальними агентами дитини – сім'єю і школою [4, с. 86–88].

Саме ця позиція стала головною ідеєю запропонованої нами програми психолого-педагогічного супроводу, і важливими завданнями програми є формування (підвищення) психологічної та педагогічної культури батьків. Також запропоновані форми роботи з батьками передбачають розвиток партнерської взаємодії з педагогами з метою забезпечення успішного перебігу адаптації першокласників.

Отриманий досвід впровадження розробленої нами програми дає підстави запропонувати окремі шляхи її реалізації в практику роботи не тільки початкової школи, а й закладів дошкільної освіти. Так, зокрема:

1. Налагодження тісної співпраці: *заклад дошкільної освіти–початкова школа–батьки*. Підготовка дітей до навчання в школі повинна відбуватися ще в умовах закладу дошкільної освіти, адже до важливих змін, які відбудуться в житті дитини-першокласника, повинні бути готові усі безпосередні учасники освітнього процесу.

2. Впровадження просвітницьких заходів для батьків (чи осіб, які їх замінюють), інших членів родини з метою популяризації інформації про зміни, які відбуваються в організмі дитини з моменту її підготовки до школи та першого адаптаційного етапу навчання.

3. Забезпечення тісної співпраці психологів закладу дошкільної освіти та психологів, які працюють в умовах початкової школи з метою забезпечення наступності.

Висновки. Аналіз наукових джерел, набутий практичний досвід дають можливість зробити такі висновки досліджуваної проблематики.

1. Адаптація першокласників до умов навчання в школі є складним процесом, що потребує узгоджених дій усіх учасників освітнього середовища.

2. Успішна адаптація дитини до школи залежить не лише від її внутрішніх ресурсів та рівня сформованості навчальної мотивації, а й від якості взаємодії між усіма активними суб'єктами освітнього процесу – педагогами та батьками.

3. Підвищення рівня педагогічної культури батьків, яке розпочинається ще на етапі перебування дитини в умовах закладу дошкільної освіти, повинно відбуватися на систематичній основі.

4. Удосконалення форм і методів комунікації між школою та родиною є важливою умовою забезпечення психічного благополуччя дітей та їх успішного навчання.

5. Системна підтримка дітей у період переходу до нового соціального простору повинна зреалізовуватися у тісній взаємодії між школою та батьками, зважаючи на особливості індивідуального розвитку кожної дитини.

Оскільки запропонована нами програма психолого-педагогічного супроводу першокласника є апробаційною, перспективи подальшого наукового дослідження вбачаємо у вивченні різних аспектів реалізації цієї програми та розробці методичних рекомендацій щодо налагодження ефективної співпраці батьків, педагогів школи та закладу дошкільної освіти тощо.

---

1. *Захарова Н. М.* Адаптація дітей дошкільного віку до сучасного соціального простору : монографія. Донецьк : Вид-во “Ноулідж” (донецьке відділення), 2010. 218 с. URL: <chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/http://dnz430.edu.kh.ua/Files/downloads/Zakharova%20N.M.%20Adaptatsiya%20ditey%20doshkil%CA%B9noho%20viku%20do%20suchasnoho%20sotsial%CA%B9noho%20prostoru.pdf>

2. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. Київ : ФОРМ Ферець В. Б. 2020. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/publications/concept>

3. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Київ : 2022. 358 с. URL: chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/https://oblosvita.mk.gov.ua/store/files/file/education-of-ukraine_2022.pdf

4. *Пасічник Т.* Взаємодія вчителя і батьків як умова успішної адаптації дитини до школи. Наука. Освіта. Молодь. 2016. Ч. 2. С. 86–88. URL: <https://library.udpu.edu.ua/zbirnyky-naukovykh-prats-udpu/2501-nauka-osvita-molod-2017-chastina-2>

5. *Федорчук О. І.* Сім'я як чинник майбутньої успішної адаптації дитини до умов шкільного життя. “Дошкільник: крок у шкільне життя” : навч.-метод. посібник. Піроженко Т. О., Карабаєва І. І., Соловійова Л. І., Токарева Л. Д.,

Федорчук О. І. Хартман О. Ю. ; за наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. С. 110–131. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/735988/>

6. Фроленкова Н. О., Купіна І. О. Адаптація дітей дошкільного та молодшого шкільного віку до навчання в умовах воєнного стану. Перспективи та інновації науки. 2022. № 7 (12). С. 471–482. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/91bf9d0a-75d5-4bf1-8f2d-bb3c082d9b10>

References

1. Zakharova, N. M. (2010). Adaptatsiia ditei doshkilnoho viku do suchasnoho sotsialnoho prostoru [Adaptation of preschool children to the modern social space]. Noulidzh. Retrieved from <http://dnz430.edu.kh.ua/Files/downloads/Zakharova%20N.M.%20Adaptatsiya%20ditey%20doshkil%CA%B9noho%20viku%20do%20suchasnoho%20sotsial%CA%B9noho%20prostoru.pdf> [in Ukrainian].

2. Kontseptsii osvity ditei rannioho ta doshkilnoho viku. (2020). [The concept of education for infants and pre-school children]. FOP Ferenets V. B. Retrieved from <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/publications/concept> [in Ukrainian].

3. Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: Informatsiino-analitychnyi zbirnyk. (2022). [Education in Ukraine under martial law]. Retrieved from https://oblosvita.mk.gov.ua/store/files/file/education-of-ukraine_2022.pdf [in Ukrainian].

4. Pasichnyk, T. (2016). Vzaiemodiia vchytelia i batkiv yak umova uspishnoi adaptatsii dytyny do shkoly [Interaction between teacher and parents as a condition for successful adaptation of a child to school]. *Nauka. Osvita. Molod*, 2, 86–88. Retrieved from <https://library.udpu.edu.ua/zbirnyky-naukovykh-prats-udpu/2501-nauka-osvita-molod-2017-chastina-2> [in Ukrainian].

5. Fedorchuk, O. I. (2023). Sim'ia yak chynnyk maibutnoi uspishnoi adaptatsii dytyny do umov shkilnoho zhyttia [Family as a factor of future successful adaptation of a child to school life]. In T. O. Pirozhenko et al. (Eds.), *Doshkilnyk: krok u shkilne zhyttia*. Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 110–131. Retrieved from <http://lib.iitta.gov.ua/735988/> [in Ukrainian].

6. Frolenkova, N. O., & Kupina, I. O. (2022). Adaptatsiia ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku do navchannia v umovakh voiennoho stanu [Adaptation of preschool and primary school children to learning under martial law]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*, 7(12), 471–482. Retrieved from <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/91bf9d0a-75d5-4bf1-8f2d-bb3c082d9b10> [in Ukrainian].

Стаття: надійшла до редколегії 29.03.2026

доопрацьована 28.04.2026

прийнята до друку 29.05.2026

**COOPERATION BETWEEN EDUCATORS, TEACHERS AND PARENTS
AS A KEY FACTOR IN THE SUCCESSFUL ADAPTATION OF FIRST-GRADERS****Svitlana Lozynska**

*Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA-79005
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9413-5496>
e-mail: svitlana.lozynska@lnu.edu.ua*

The article provides a comprehensive analysis of the specific features of first graders' adaptation to the conditions of school education and identifies the role of interaction between the teacher and parents in ensuring the success of this process. Theoretical approaches to understanding the phenomenon of a child's school adaptation are explored, and the factors that may complicate or disrupt its course are outlined. The universality of adaptation processes, which are characteristic of any dynamic changes within various systems, is emphasized.

It is shown that adaptation is interpreted as a continuous process of active adjustment of an individual to the conditions of the social environment. In the context of schooling, adaptation is understood as a reciprocal process of the child's adjustment to the school and the school's adjustment to the needs and individual characteristics of the child. The article highlights the importance of enhancing parents' pedagogical competence and developing partnership-based cooperation within the "school-family" system to ensure first graders' psychological well-being and successful learning.

The article outlines the tasks and challenges faced by preschool education under the conditions of martial law and substantiates the importance of continuity between preschool and primary education.

The author proposes a psychological and pedagogical support program for first graders, clearly defining its goals and objectives (psychological and pedagogical), describing its implementation stages (objectives and main activities), and suggesting various forms of work with parents (parent meetings, individual consultations, thematic trainings, joint projects, online consultations, etc.).

The article also offers specific ways to implement the program in the practice of both primary schools and preschool institutions—establishing close cooperation among all participants in the educational process, conducting educational and informational activities, and strengthening collaboration among all psychological services involved.

Keywords: first graders adaptation, school maladaptation, socio-psychological adaptation, school readiness, interaction between preschool educators, teachers, and parents, pedagogical competence, adaptive environment, preschool-age children.